

Kilpailulainsäädännön noudattamisohje

Rakennusteollisuus RT ry
ja sen toimialayhteisöt

1. Ohjeen tarkoitus

Kilpailuoikeudellisten sääntöjen rikkomiseen liittyy erilaisia seuraamuksia ja haittavaikutuksia, joista kilpailuviranomaisten määräämät seuraamukset ovat vain osa. Muita seuraamuksia ovat vahingonkorvausvelvollisuus, sopimusten pätemättömyys, viranomaistutkintaan ja prosesseihin liittyvät kustannukset sekä kaupallisten ja yhteiskunnallisten suhteiden häiriintyminen. On syytä korostaa myös kilpailulainsäädännön noudattamiseen liittyvää maineaspektia, mikä on toimialajärjestölle tässä suhteessa vähintään yhtä keskeistä kuin sen jäsenyryyksillekin.

Toimialajärjestön tehtävänä on yleensä edistää tasapuolisten kilpailuedellytysten syntymistä ja olemassaoloa markkinoilla. Näin sen on varmistettava, ettei sen oman toiminnan piirissä toimita tavalla, joka rikkoo kansallisia tai EU:n kilpailumääräyksiä. Kilpailuoikeudellinen lainnoudattamisohjelma onkin osa yrityksen tai toimialajärjestön hyvää hallintotapaa.

Tämän ohjeen tarkoituksena on varmistaa, että keskeiset kilpailulainsäädännön vaatimukset tunnetaan ja niitä noudatetaan kaikessa Rakennusteollisuus RT ry:n (jäljempänä ”Rakennusteollisuus”) ja sen jäsenyhdistysten toiminnassa. Ohje on siksi tarkoitettu Rakennusteollisuuden ja sen jäsenjärjestöjen koko henkilöstölle sekä niille jäsenyryyksiä edustaville henkilöille, jotka osallistuvat Rakennusteollisuuden tai sen jäsenyhdistysten toimintaan luottamushenkilöinä tai muutoin. Epäselvissä tapauksissa sekä aina tarkastusten yhteydessä oikean toimintalinjan löytäminen edellyttää asian käsittelyä kilpailuoikeuteen erikoistuneen juristin kanssa.

Tätä ohjetta päivitetään EU:n ja kansallisen lainsäädännön ja viranomaisten antamien ohjeiden muuttuessa. Ohjeistus käsitellään Rakennusteollisuus RT ry:n hallituksessa vähintään kerran vuodessa, lähtökohtaisesti vuoden ensimmäisessä kokouksessa.

Suomen ja Euroopan unionin kilpailulainsäädännön tarkoituksena on varmistaa, että taloudellinen kilpailu markkinoilla toimii. Toimivassa kilpailussa yritykset voivat päästä markkinoille vapaasti ja niiden toiminta markkinoilla perustuu kunkin yrityksen itsenäiseen päätöksentekoon. Kilpailunrajoituksina pidetään menettelytapoja, jotka vähentävät talouden tehokkuutta tai jotka perusteettomasti rajoittavat muiden yritysten toimintaedellytyksiä.

Toimialajärjestön toiminnan osalta on erityinen riski kiellettyyn horisontaaliseen yhteistyöhön eli ns. kartellien syntyyn. Kiellettyä on lähtökohtaisesti kaikki sellainen yhteistyö, jonka avulla yritykset voivat yhdenmukaistaa käyttäytymistään markkinoilla. Kiellettyä on siksi yhteistyö, jonka tarkoituksena on kilpailun estäminen, rajoittaminen tai vääristäminen. Lisäksi kiellettyjä ovat myös kaikki sellaisetkin sopimukset ja yhteistyöjärjestelyt, joilla sinänsä on hyväksyttävä tarkoitus, mutta joiden seurauksena kilpailu saattaa tosiasiasa rajoittua.

Tämä ohje auttaa lisäksi tunnistamaan sellaisia järjestötoimintaan liittyviä menettelytapoja ja tilanteita, joihin tyypillisesti liittyy kilpailuoikeudellisia riskejä. Koska kilpailulainsäädännön soveltaminen kuitenkin edellyttää aina tapauskohtaista oikeudellista arviointia, ovat asiat varsinkin epäselvissä tilanteissa syytä selvittää huolella etukäteen. On erittäin tärkeätä muistaa, että mahdollinen tietämättömyys kilpailuoikeudellisten säännösten soveltumisesta ei poista menettelyn lainvastaisuutta eikä myöskään riskiä tästä aiheutuvien haitallisten seuraamusten realisoitumisesta.

Rakennusteollisuuden piirissä tapahtuva normaali edunvalvonta, kuten yleisellä tasolla tapahtuva lainsäädäntöön ja viranomaistoimintaan liittyvä vaikuttaminen, on myös kilpailulainsäädännön näkökulmasta täysin hyväksyttävää. Rakennusteollisuus ja sen jäsenjärjestöt ovat kuitenkin myös keskenään kilpailevien yritysten yhteisiä foorumeita. Siksi on erityisen tärkeää varmistua aina siitä, ettei näiden järjestöjen toiminnassa synny kilpailuoikeuden näkökulmasta kiellettyjä *tietojenvaihtoon tai muuhun kiellettyyn yhteistyöhön liittyviä tilanteita*.

Tässä yhteydessä on lisäksi syytä muistuttaa, että uusi kilpailulaki astui voimaan 1.11.2011. Laki korvaa kilpailunrajoituksista annetun lain, joka on säädetty vuonna 1992 ja jota on päivitetty useissa osittaisuudistuksissa. Aikaisempaan kilpailurajoituslakiin nähden uuden kilpailulain osalta on kilpailulainsäädännön noudattamiseen ja viranomaisten tutkintavaltuuksiin liittyen syytä korostaa seuraavia muutoksia:

- **Viranomaisen valtuudet:** Kilpailuviranomainen voi kutsua kuultavakseen henkilön, jonka voidaan perustellusta syystä epäillä olleen osallisena kilpailunrajoituksen toteuttamisessa. Kutsua saapua kuultavaksi ei kuitenkaan voida tehostaa sanktiolla. *Kilpailuviranomainen voi suorittaa yllätystarkastuksia myös normaalisti kotirauhan piiriin kuuluvissa tiloissa kuten esimerkiksi yrityksen edustajien asunnoissa.*
- **Vahingonkorvaus:** Tähän asti kiellettyjen kilpailunrajoitusten johdosta vahinkoa kärsineet elinkeinonharjoittajat ovat voineet hakea vahingon johdosta oikeusteitse korvausta kilpailurikkomuksiin syyllistyneiltä yrityksiltä. *Uuden lain mukaan tämä mahdollisuus on jatkossa myös kuluttajilla ja julkisyhteisöillä.*
- **Sanktiot:** Kilpailulain vastaisesta menettelystä määrättävä sanktio tulee jatkossakin olemaan seuraamusmaksu eli sakko. Valmisteluyhteydessä keskusteltiin myös rikosoikeudellisista seuraamuksista ja liiketoimintakiellosta.

2. Toiminta kilpailuviranomaisen tarkastustilanteessa

Suomessa kilpailunrajoituksia tutkiva viranomainen on Kilpailuvirasto ja EU-säännösten osalta Kilpailuvirasto ja Euroopan unionin komissio. Lisäksi myös aluehallintovirastot hoitavat Suomessa kilpailuasioita koskevia viranomaistehtäviä. Kilpailuvirasto voi käynnistää tutkimuksen omasta aloitteestaan tai sille tehdyn ilmiannon perusteella. Kilpailuvirastoon voi ottaa yhteyttä esimerkiksi asiakas, tavarantoimittaja tai kilpailija. Kilpailuviranomaisilla on laajat tutkintavaltuudet. Näihin valtuuksiin kuuluvat muun muassa:

- toimivalta vaatia tietoa ja asiakirjoja
- oikeus tehdä (yllätys)tarkastuksia yritysten toimitiloissa, tarvittaessa poliisin avustuksella (tarkastusta suorittavilla virkamiehillä on muun muassa valtuudet etsiä asiakirjoja, sähköposti- ja muuta kirjeenvaihtoa ja muita tallenteita sekä kuulla työntekijöitä). Kilpailuviranomainen voi suorittaa yllätystarkastuksia myös normaalisti kotirauhan piiriin kuuluvissa tiloissa kuten esimerkiksi yrityksen edustajien asunnoissa ja
- oikeus toteuttaa EY:n kilpailusääntöjen nojalla suoritettava tarkastus markkinaoikeuden antamalla luvalla myös kotietsintänä (esimerkiksi työntekijän kodissa tai kesämökillä).

Rakennusteollisuus RT ry:n sekä sen jäsenyhdistysten henkilökunta on ohjeistettu etukäteen mahdollisten kilpailuviranomaisten viranomaistarkastusten varalta. Jos viranomainen tulee tekemään yllätystarkastusta toimialajärjestön tai jäsenyhdistyksen tiloihin, on:

- otettava välittömästi yhteyttä omaan esimieheen, oman toimialayhdistyksen ja Rakennusteollisuus RT:n ry:n johtoon sekä nimettyyn kilpailuoikeusyhteyshenkilöön. Rakennusteollisuus RT ry:n ja sen toimialayhdistysten kilpailuoikeusyhteyshenkilönä toimii Mikko Alkio Avance Asianajotoimisto Oy:stä (Mikko Alkio, puh. 050 413 5502). Mikko Alkion varahenkilönä toimii Erkki-Antti Sadinmaa (Erkki-Antti Sadinmaa, puh. 040 847 4223).
- pyydettyä tarkastajia esittämään tarkastusmääräys ja henkilöllisyystodistuksensa (tarkastusmääräyksestä ilmenee, mikä on tarkastuksen kohde ja epäilty rikkomus) sekä tehtävä näitä koskevat muistiinpanot asian myöhemmän selvittelyn helpottamiseksi
- pyydettyä tarkastajia odottamaan, kunnes yhteyshenkilö saapuu paikalle
- oltava estämättä viranomaisen edustajien pääsyä tarkastettaviin tiloihin
- oltava tuhoamatta dokumentteja
- oltava koskematta viranomaisen edustajien asettamiin sinetteihin ja avaamatta sinetöityjä tiloja sekä varmistettava, että kaikki tiloissa mahdollisesti liikkuvat tietävät tämän
- pyydettyä, että kysymykset esitettäisiin keskitetysti yhteyshenkilön tai muun lakimiehen läsnä ollessa
- otettava viranomaisen edustajille kopioitavista asiakirjoista kahdet ylimääräiset kopiot
- vastattava kysymyksiin lyhyesti ja spekuloiden.

Edellä kuvatut periaatteet soveltuvat myös tilanteisiin, joissa jäsenyrityksiin tehdään mahdollisesti tarkastus. Yritysten on kuitenkin itse organisoitava ja kustannettava itselleen mahdollinen ulkopuolinen asiantuntija-apu tarvittaessa.

Tarkastuksen yhteydessä kannattaa muistaa, että viestintä asianajajan tai muun ulkopuolisen lakimiehen ja päämiehen välillä on luottamuksellista. Kilpailuviranomaiselle ei siten tarvitse tarkastuksen yhteydessä antaa asianajajan tai muun ulkopuolisen lakimiehen laattimia dokumentteja tai kirjeenvaihtoa tai muuta kommunikaatiota. Tämä sääntö koskee vain asianajajaa tai muuta ulkopuolista lakimiestä, mutta se ei sovellu yrityksen tai järjestön omaan lakimieheen. Kilpailuviranomaisten suorittamassa tutkinnassa yrityksen ja järjestön edustajilla on oikeus olla vastaamatta kysymyksiin, joihin vastaaminen edellyttäisi mahdollisen syyllisyyden myöntämistä.

3. Keskeisten kilpailusääntöjen huomioiminen toimialajärjestön toiminnassa¹

- 1) ***Yleisvelvoite kilpailusääntöjen noudattamisesta.*** Rakennusteollisuuden toiminnassa noudatetaan kansallisen ja EU:n kilpailuoikeuden säännöksiä ja yleisiä periaatteiden, joilla pyritään turvaamaan tasapuolinen ja häiriötön kilpailu markkinoilla. Kilpailuoikeudellisia sääntöjä on noudatettava sekä muodollisissa että epämuodollisissa yhteyksissä.
- 2) ***Kokoukset.*** Kaikki Rakennusteollisuuden kokoukset suunnitellaan huolellisesti kiinnittämällä erityistä huomiota siihen, että esityslistalle ei oteta mukaan asioita, joilla saattaa olla vaikutusta yritysten tulevaan hinta- ja markkinakäyttäytymiseen. Tällaisina asioina on lähtökohtaisesti pidettävä tietoa, jota ei ole julkisesti saatavilla ja jolla on merkitystä yritysten kilpailu- ja markkinakäyttäytymiseen (ks. alla kielletty tietojenvaihto).
 - Kaikkia kokouksia varten on laadittava esityslista.
 - Esityslistoihin ei saa sisällyttää kiellettyjä aiheita.

¹ Ohjeistus perustuu soveltuvin osin Elinkeinoelämän keskusliitto EK:n kilpailuoikeusohjeeseen.

- Kokouskeskustelujen tulee pitäytyä esityslistassa yksilöidyissä asioissa. Jos kokouksessa käsitellään muita esille tulevia asioita, on huolehdittava siitä, etteivät keskustelut siirry kiellettyihin aiheisiin.
- Kokouksista on aina laadittava pöytäkirja, johon kokouksen kulku ja käsitellyt aiheet on dokumentoitu. Pöytäkirjassa ei tule käyttää ilmaisuja, jotka voivat jälkikäteen tarkasteltuina aiheuttaa epäselvyyttä siitä, onko kilpailuoikeudellisia säännöksiä noudatettu asianmukaisesti.

Kokouskeskustelussa on huolehdittava siitä, ettei keskustelu ajaudu kiellettyihin keskusteluaiheisiin.

- Kiellettyä aihetta koskeva puheenvuoro on keskeytettävä ja todettava, että asiasta ei voida keskustella kilpailuoikeuden sääntöjen vuoksi. Tämä velvollisuus on sekä kokouksen puheenjohtajalla että jokaisella osallistujalla. Jos näin ei kuitenkaan toimi, osallistujaa kehoitetaan jättämään kyseinen kokous ja pyytämään kokouksen sihteerä kirjaamaan poistuminen.

- 3) **Toimialajärjestön piirissä tapahtuva kielletty tietojenvaihto.** Lähtökohtana on, että kaikki luottamuksellisen tiedon vaihtaminen keskenään kilpailemaan tarkoitettujen yritysten välillä on kiellettyä. Luottamuksellista on mikä tahansa tieto, joka on tuoretta, jota ei ole saatavissa samalla tarkkuustasolla julkisista lähteistä ja jolla voi olla (ainakin potentiaalista) vaikutusta yritysten kilpailu- ja markkinakäyttäytymiseen. Tällaisten tietojen vaihtaminen yritysten välillä olisi omiaan poistamaan normaalin liiketoimintaan liittyvän epävarmuustekijän, joka koskee kilpailevien yritysten toiminnan muuttumista. Erityisen selvä esimerkki kielletystä keskustelunaiheesta on tuleva tuotteiden tai palveluiden hinnoittelu.

Kiellettyä on keskustella esimerkiksi:

- hinnoista (esimerkiksi raaka-aineiden ostohinnoista tai tuotteiden tai palveluiden myyntihinnoista)
- hintaan vaikuttavista tekijöistä, hinnoitteluperusteista, hintakomponenteista jne.
- tiedoista, joista hintoja voi päätellä (esimerkiksi kustannusrakenne ja/tai tuotto-tavoite)
- myyntialueista
- hankintalähteistä tai ostoalueista
- osto- tai myyntimääristä
- markkinaosuuksista
- tuotantotavoitteista, investoinneista, tuotantolaitosten seisokeista ja käyntiasteista, varastotilanteesta
- kustannusrakenteesta
- asiakkaista ja niiden ostoista
- hyödykkeiden toimittajista ja niiden myyntiehtoista
- tulevista tai annetuista tarjouksista
- muista luottamuksellisista teknisistä tai kaupallisista tiedoista.

Edellä mainitut keskustelunaiheet ovat kiellettyjä myös toimialajärjestön puitteissa toimittaessa. Kuten edellä on viitattu, kielletyistä asioista ei saa keskustella sen paremmin muodollisissa yhteyksissä (esimerkkinä toimialajärjestön kokouksissa) kuin epämuodollisissa yhteyksissä. Käytännössä rajanveto sallittujen ja kiellettyjen aiheiden välillä voi joskus olla vaikea. Olennaisinta on kuitenkin muistaa, että kiellettyä on kaikki sellai-

nen menettely, joka mahdollistaa sen, että kilpailevat yritykset pystyvät joltakin osin so-
vittamaan yhteen liiketoimintaansa eivätkä tee ratkaisujaan enää täysin itsenäisesti.

Sallittuja keskustelunaiheita ovat yleensä esimerkiksi:

- uusi sääntely
- standardit ja niihin liittyvä määräykset
- tuoteturvallisuus
- työturvallisuus- ja työehtoihin sekä työehtosopimukseen liittyvät kysymykset
- ympäristönsuojelu
- koko alan laadunvalvonta ja
- koulutus.

Lisäksi kiellettyä on kaikki sellainen tietojen ilmaiseminen tai vaihto, joka poistaa kilpaili-
joiden tulevaa markkinakäyttäytymistä normaalisti koskevan epävarmuuden.

- 4) **Tilastointi.** Lähtökohtana tietojen vaihdon ja tilastoyhteistyön arvioinnissa on tietojen
luonne. Yrityksen kilpailu- ja markkinakäyttäytymiseen vaikuttavaa luottamuksellista tie-
toa on mikä tahansa informaatio, joka on ajankohtaista, jota ei ole saatavissa julkisista
lähteistä ja jolla on merkitystä yritysten tulevan kilpailukäyttäytymiseen. Erityisesti on
muistettava, että tilastointia ei tee sallituksi tiedon julkaiseminen.
- Tilastotoiminta tulee järjestää siten, että luottamuksellisia tietoja käsittelevät vain
ne henkilöt, jotka tekevät tilastoja tai joiden toimenkuva edellyttää pääsyä yksittäis-
tä yritystä koskeviin tietoihin. Näiltä henkilöiltä on suositeltavaa vaatia salassapi-
tositoumukset. Muilla henkilöillä ei saa olla pääsyä luottamuksellisiin tietoihin.
 - Yritykset eivät saa vaihtaa luottamuksellisia tietoja suoraan, eikä tällaista tietoa saa
vaihtua myöskään toimialajärjestön tai jonkin kolmannen tahon (esimerkiksi tutki-
muslaitoksen) tilastointitoiminnan kautta. Viranomaisten toimesta tapahtuva tilas-
tointi ei yleensä ole kilpailuoikeudellisesti ongelmallista. Toimialajärjestö voi myös
tiedottaa jäsenilleen tällaisesta tilastosta tai välittää viranomaisen tai kolmannen
tahon kokoaman tilastojen sisältämiä tietoja edelleen jäsenilleen edellyttäen, ettei
toimialajärjestö tässä yhteydessä anna jäsenilleen toimintasuosituksia tai -ohjeita.
 - Mitä tuoreempaa ja yksityiskohtaisempaa tieto on, sitä todennäköisemmin se voi
vaikuttaa kilpailuun: Tilastointiin suhtaudutaan kriittisemmin silloin, jos markkinat
ovat läpinäkyvät, keskittyneet ja niillä toimii vain harvoja yrityksiä kuin markkinoilla,
joilla on paljon tasavahvoja toimijoita.
 - Työmarkkinatoimintaa varten laadituille tilastoille ei aseteta samanlaisia vaatimuk-
sia kuin muille edunvalvontatoimintaa varten laadittaville tilastoille, koska työmark-
kinatoiminta on rajattu kilpailulain soveltamisalan ulkopuolelle.
- 5) **Kielletyn kartelliyhteistyön keskeiset muodot.** Kielletty kartelliyhteistyö voi käytännös-
sä syntyä monella hyvin erilaisella tavalla, esimerkiksi:
- nimenomaisella kirjallisella tai suullisella sopimuksella tai ns. herrasmiehsopimuk-
sella
 - yritysten välisen vapaamuotoisen tietojen vaihdon seurauksena
 - toimialajärjestön päätöksellä, ohjeella tai suosituksella tai

- sillä, että yritys osallistuu kokoukseen tai muuhun yhteistyöhön, jolla on tosiasiasa kilpailua rajoittava tarkoitus tai vaikutus, eikä yritys aktiivisesti irtisanoudu kielletystä yhteistyöstä.

Yhteistyömuotoja, jotka ovat keskenään kilpailemaan tarkoitettujen yritysten välillä lähes aina kiellettyjä, ovat muun muassa:

- hintakartellit ja hinnoista sopiminen
- hankintalähteiden tai markkinoiden jakaminen
- kollektiiviset boikotit
- tuotannon rajoittaminen
- luottamuksellisten tietojen vaihto ja tällaisia tietoja sisältävä tilastointi
- myynti- ja markkinointiyhteistyö
- yhteiset tarjoukset
- tietyissä tilanteissa standardisointi. Toimialajärjestössä laadittaville, alalla noudatettaville
- standardeille on oltava objektiiviset perusteet, eikä niitä saa laatia sellaisiksi, että yksittäisen yrityksen tai tietyn yritysryhmän pääsy mukaan kilpailuun estyy.
- ostoyhteistyö
- tuotantoyhteistyö
- tietyt erikoistumissopimukset.